શ્રી મ્હેસાણા નિવાસી શેઠ અંબાલાલ
લલ્લુભાઈનાં સૌ. ધર્મપત્ની મણુબ્હેને
ઉપધાન વહન કર્યાં તેના સ્મરણાર્થે
ભેટ.

આત્મ જાગૃતિ.

વાંચો, વિચારો, અનુસરો;
અન્યને વંચાવી પ્રેરો

[illegible]

[illegible]

સૂર્યપ્રકાશ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં મણીચંદભાઈ ત્રિકમલાલે છાપી
[illegible] ટંકશાળ—અમદાવાદ

अविहिकया वर मकयं, उस्सुअवयणं भणंति
सव्वण्णू; पायच्छित्तं जम्हा, कए लहुअं
अकए गुरुअं

અર્થ—અવિધિએ કરવા કરતાં ન કરવું સારૂ, એને સર્વજ્ઞો ઉત્સૂત્ર વચન કહે છે; કારણ કે (અવિધિએ) કરવાથી લઘુ પ્રાયશ્ચિત્ત (આવે છે જ્યારે બિલકુલ) ન કરવાથી ગુરૂ (પ્રાયશ્ચિત આવે છે માટે અવિધિ થતો હોય તો પણ ક્રિયામાર્ગ છોડવો નહિ, જારી રાખવો તેથી પરિણામે વિધિમાં અવાશે)

જે જે અંશે રે નિરૂપાધિકપણું, તે તે જાણો રે ધર્મ;
સમ્યગ્દૃષ્ટિ રે ગુણઠાણાથકી, જાવ લહે શિવશર્મ.

—શ્રીસીમંધરસાહેબ સાંભળો

શ્રીમદ્યશોવિજયજી.

આત્મ જાગૃતિ

આ જગતમાં મનુષ્યો જે કંઈ સાંસારિક કામકાજ કરે છે તે જાગૃત્ અવસ્થામાજ કરી શકે છે નિદ્રામા હોય કે બેભાન અવસ્થામા હોય અથવા જાગૃતિ હોય છતાં સાવધાની કે સાવચેતી ન હોય તો તે કંઈજ કાર્ય કરી શકતા નથી, અથવા કરે છે તો કાર્ય સારૂ થતું નથી અથવા વિપરીત કાર્ય થતા પરિણામ નુકશાનીમા આવે છે જાગૃત્ અવસ્થામા વિચારણા ચાલુ રહે છે એટલે કાર્ય શા માટે કરે છે તથા કેવી રીતે કરવાથી કાર્યનો હેતુ સિદ્ધ થાય, કાર્ય સફળ થાય, તે માટે તે વિચારી શકે છે. જેમ સાંસારિક કાર્યમાં વિચારણાની જરૂર છે તે જ પ્રમાણે ધાર્મિક એટલે આલોકપરલોકના સુખને માટે કરાતી ક્રિયાઓમા પણ વિચારણાની જરૂર છે, કારણ કે જાગૃતિને વિચારણા સાથે નિકટ સંબંધ છે. બીજી રીતે કહીએ તો વિચારણા વગર જાગૃતિ હોઈ શકે નહિ, હોય તો તે ખોટી જાગૃતિ હોય અને ખોટી જાગૃતિમાં ક્રિયાઓ થાય તે ખોટીજ થાય એટલે ક્રિયાનું અમુક પરિણામ લાવવા ધારેલું હોય તે ન આવતાં જૂદું પરિણામ આવે-મોક્ષ

મેળવવા ધારેલુ હોય ત્યા સસારનો લાભ થાય આવી જાગૃતિવગર કરેલી ક્રિયા સમૂર્ચ્છિમ ક્રિયા કહેવાય છે તે ક્રિયામાં ચૈતન્ય ન હોય, રસ ન હોય, તેમા આત્મા ન હોય, તે ખોખા જેવી હોય ખોટી જાગૃતિવાળો માણસ બહારથી જાગતો હોય પણ અદરથી ઉઘતો હોય એટલે ખરી રીતે વિચારીએ તો તે ઉંઘતોજ કહેવાય જ્ઞાનીઓ આવી દશાને પ્રમાદદશા કહે છે અને અદરથી જાગૃતિ હોય તેને અપ્રમાદદશા કહે છે અપ્રમાદદશાને વ્યવહારમા સાવચેતી–સાવધાની કહી શકાય. સસારી હો કે ત્યાગી હો, દેશસયત હોય કે સર્વસયત હો, દરેકને વ્યવહારના કે પરમાર્થના કાર્યો કરતી વખતે આવી દશાની, આવી સ્થિતિની અનિવાર્ય આવશ્યકતા છે આત્માની આવી દશા કે સ્થિતિને આપણે આત્મજાગૃતિ કહીશુ આ બાબત વધારે સમજવા માટે, વધારે દૃઢ કરવા માટે આપણે કેટલીએક વ્યવહારના કામકાજોવાળી હકીકતો વિચારીએ

૧ ગાડુ હાકનાર માણુસના મનમા પોતાને કયા જવુ છે, કયે રસ્તે જવાથી વ્હેલુ પહોચાય, કયો માર્ગ સગ્ગ છે, કયો વિકટ છે, કયો સલામતીવાળો છે, ગાડા ઉપર કેટલો ભાર ભરવા યોગ્ય છે વગેરે બાબતની વિચારણા ચાલુ હોય છે તેના તેણે નિર્ણય કરેલા હોય છે હાકતી વખતે પોતે કરેલા નિર્ણયો ભૂલતો નથી, તે અનુસાર

અમલ કરે છે તે વખતે જાગૃત રહે છે, સાવચેત રહે છે. ખાડાઓ આવે તે વખતે ગાડાને સારી બાજુએ વાળે છે ઢાળ આવે કે ચઢાવ આવે તે વખતે બળદને અંકુશમાં રાખે છે કે છૂટા મૂકે છે બેસનારાઓને તકલીફ ન પડે તે રીતે હાંકે છે અને પરિણામે તે ઇષ્ટસ્થાને પહોચે છે એમા ગાફેલ રહે, પ્રમાદ સેવે તો પરિણામ વિપરીત આવે છે વખતે ગાડુ ભાગી જાય છે, કીચડમા ખૂચી જાય છે, બળદને ઈજા થાય છે, ચોર લૂંટારાનો ભોગ થઇ પડે છે, બેસનારાઓને નુકશાન થાય છે, ગાડુ અધવચ રહે છે અને તે ઇષ્ટસ્થાને પહોચી શકતો નથી ફરી તેના ગાડામા કોઇ બેસતુ નથી, તેનુ નિર્વાહસાધન ભાગી પડે છે

૨ ડાક્ટર દરદીના દરદની ચિકિત્સા કરે છે કઈ દવા તેને લાગુ પડે તેનો તે વિચાર કરે છે સાથે તેને ખોરાક પાણી હવા, વ્યાયામ અને વિશ્રાંતિની બાબતમા શી શી સૂચનાઓ આપવી તે પણ તે વિચારી લે છે સારવાર દરમ્યાન તેનુ દરદ વધે છે કે ઘટે છે, તેની તે તપાસ કરતો રહે છે. વધતુ હોય તો કઇ બાબતમાં દરદીની કે પોતાની ભૂલ થાય છે, તે તપાસે છે, વિચારે છે વ્યાધીનાં ઔષધો ધ્યાનમા લીધા કરે છે, તેમા જરૂર પડતા ફેરફાર કર્યા કરે છે દરદીઓની ઘણી ભીડ હોય, દરદની ફરીયાદો ચાલુ હોય છતા તે જરા પણ મૂઝાતો નથી, અકળાતો નથી, મનની સમતોલસ્થિતિ ગુમાવતો

નથી અને પોતાનુ કાર્ય સાવચેતીથી કર્યે જાય છે દરદીને દરદની અસર ઓછી જણાય તે માટે યોગ્ય દિલાસો. હિંમત આપ્યા કરે છે, તેને ફીકર ચિંતા છોડી દઈ આનદમા રહેવાનુ ફરમાવે છે પરિણામે તે ઘણા દરદીઓના દરદોનો અત લાવે છે ઘણાના છુપા કે પ્રગટ અતરના આશીર્વાદ મેળવે છે અને તેથી તે આ ભવ કે પરભવમા સુખી થાય છે પોતાના ધધામા યશસ્વી અને વિજયી બને છે આવી વિચારણા, આવી સાવચેતી ન રાખે તો ઘણા દરદીઓના દરદો વધે છે, તેના ઉપરથી લોકોનો વિશ્વાસ ઉડી જાય છે અને તેનો ધધો ચાલી શકતો નથી એટલે પરિણામે તે ધધાદ્વારા તણે જે લાભ મેળવવો ધારેલો હોય તે લાભ તે મેળવી શકતો નથી

૩ વ્યાપારી દેશાવરથી માલના ભાવ મગાવ્યા કરે છે, તે ઉપર ધ્યાન આપી માલનો સગ્રહ કરે છે અથવા વેચે છે માલની કઈ જાત ગ્રાહકોને પસદ પડે છે, લોકોનુ કઈ તરફ વલણ છે, તેનો તે વિચાર કરે છે પોતાનો ખર્ચ અને માલનુ પડતર વગેરે ધ્યાનમા ગણી માલ વેચે છે અમુક બાબતમા કદી ભૂલ થાય તો ત્યાથી ચેતી ફરી તેવી ભૂલ ન થાય તે માટે બહુ ધ્યાન આપે છે ગ્રાહકોનુ માન સાચવે છે, મીઠા શબ્દોથા સતોષ આપે છે, નવી નવી તરાહ બતાવી તેઓનું મન આકર્ષવા પ્રયત્ન કરે છે, તેમા તે કટાળો ખાતો નથી પોતાના વ્યાપારમા ખોટ આવે છે કે નફો મળે છે, તે તપાસ્યા

કરે છે અનીતિ અન્યાયથી કદી જય નથી, જય મળે તો મોઘો પડે છે, એમ વિચારી પ્રામાણિકતાનો પથ છોડતો નથી, બાળક કે વૃધ્ધ કોઇને પણ વિશ્વાસ આપી છેતરતો નથી અને પરિણામે તે વ્યાપારથી સારૂ કમાય છે અને સુખી થાય છે અંતરમાં સંતોષ આનંદ અનુભવે છે અને જગતમા વિશ્વાસપાત્ર થાય છે પણ એથી ઉલટી રીતે વિચાર વગર-સાવધાની રાખ્યા વગર વ્યાપાર ચલાવે તો દુકાનમા માલ ભગડી જાય છે, પડયો રહે છે, ખોટ આવે છે, ગ્રાહકો દુકાને ચડતા નથી, લોકોનો વિશ્વાસ ગુમાવે છે, હૃદયમા ફીકર પેસે છે, ધંધો ચાલતો નથી, વ્યાપારનો હેતુ સિધ્ધ થતો નથી, લેણદારો હેરાન કરે છે, માલ ફેરાજીમા મૂકી દઇ અગર ચાલુભાવે કાઢી નાખી વ્યાપાર બંધ કરવો પડે છે, કદાચ પાઘડી ફેરવવા જેવો પણ વખત આવી જાય છે

૪ ટ્રેઈનના ગાર્ડને કેટલી હદમા ટ્રેઇનને લઇ જવાની છે તથા તેને અંગે પોતાની શી શી ફરજો છે, તેની વિચારણા હોય છે ટ્રેઈનને કયા કયા, કેટલો ટાઇમ રોકવી, ઉતારૂઓની હાનિકારક ગફલતો કેવી રીતે અટકાવવી, તેનો તે વિચાર કરે છે ડબ્બાઓ તથા તેના બારી બારણા વ્યવસ્થિત છે કે નહિ, તે તપાસતો રહે છે-તેને સહિ-સલામત સ્થિતિમા મૂકે છે પોતાને સોપાયેલા માલના પાર્સલો વગેરેને સુરક્ષિત સ્થિતિમા ગોઠવે છે. તે જ્યા જ્યા ઉતારવાનાં હોય ત્યાં ત્યાં તે યાદ રાખી ઉતરાવે છે રાત્રિના

વખતે તે અખંડ જાગૃતિ રાખે છે આ બાબત તેને વિચાર ન હોય, સાવચેતી ન હોય તો ટ્રેઈનને મોડી લઈ જતા તે દંડને પાત્ર બને છે. પાર્સલોની ગેરવ્યવસ્થા થાય છે, ટ્રેઇન તથા ઉતારૂઓને નુકશાન પહોંચે છે પરિણામે ગાર્ડ તરીકેની પોતાની નોકરીને માટે અયોગ્ય ઠરતા તેને ઘેર બેસવુ પડે છે ગાર્ડની નોકરીમા કુશળતા મેળવી ઉંચી હદે પહોચવા ધારેલુ હોય તેમા નિષ્ફળતા મેળવે છે-નાસીપાસ થાય છે

૫ સ્ટીમરના કેપટનને તો બહુજ સાવધતા રાખવી પડે છે તે સ્ટીમરમા પોતાનુ સ્થાન છોડી શકતો નથી દરીયામા કયે સ્થળે ખરાબા, ખડકો આવે છે તે તે જાણે છે. તે વખતે સ્ટીમરને સલામતી ભરેલી રીતે કેમ પસાર કરવી તેના વિચાર તેને ચાલુ હોય છે સ્ટીમરની સમતોલ-સ્થિતિ રહે તે રીતે માલને ગોઠવાવે છે અમુક વખતે સઢ ચ્હડાવે છે, અમુક વખતે ઉતરાવી નાખે છે સૂક્ષ્મ દર્શક યંત્રનો વખતોવખત ઉપયોગ કરી દુર દુર દિશાઓ જોયા કરે છે પ્રતિકૂળ પવન હોય કે તોફાન જેવુ જણાય ત્યારે અતિ સાવચેતીથી સ્ટીમરનુ રક્ષણ કરે છે, ઉતારૂઓને સૂચના આપ્યા કરે છે આમા પ્રમાદ કરે તો સ્ટીમર આડે રસ્તે ચ્હડી જાય છે અને ખડક સાથે અફળાઈ જોખમાય છે, ઉતારૂઓના જાનમાલને હાનિ પહોચે છે પોતે અપયશ રહે છે, ધારેલે સ્થાને

પહોંચી શકતો નથી કા તો પોતે સમુદ્રમા ઝપલાવે છે અગર જીવતો રહે છે તો માલીકને મ્હો બતાવી શકતો નથી કેપટનના હોદ્દા ઉપરથી ઉંચે હોદ્દે ચ્હડવાના તેના મનોરથો મનમાજ ર્‌હે છે અને પશ્ચાત્તાપમા જીવન પુરૂ કરવુ પડે છે.

૬ રસોઇના કરનારને કઈ કઈ વસ્તુ, કેવી રીતે બનાવવી તેનું જ્ઞાન હોય છે તાપ વધારે કે ઓછો રાખવો તે તે વિચારે છે રસવતી પકવ થવા માટે ચૂલા ઉપર કેટલો વખત રાખવી તે તે જાણે છે પાકી ગઈ કે કાચી ર્‌હી તેની તપાસ કરે છે અધિક ચ્હડી ન જાય કે અપકવ ન રહે તેને માટે સાવચેતી રાખે છે કણુક બાધતી વખતે પાણી નાખતા લોટનુ પ્રમાણ વિચારે છે મસાલો નાખતી વખતે વસ્તુનું પ્રમાણ ધ્યાનમા રાખે છે રસવતીના ભાજનોમા રજ કે જીવજતુ ન પડે, તેને માટે ચૂલા ઉપર ચદરવો બાધે છે અને ભોજન ઢાકી રાખે છે ચદરવાનુ સ્થળ તથા વાસણો સાફસુફ રાખે છે, તેને કલાઇ કરાવ્યા કરે છે અને આ રીતે સુદર રસોઇ જમાડી જમનારના આશીર્વાદ મેળવે છે. આ બાબત બેદરકાર રહે, પાકશાળા છોડી આમતેમ ફર્યા કરે તો વસ્તુ બગડે છે, બળી જાય છે, ગળી જાય છે, ખારી થાય છે કે મોળી થાય છે જમનારના પેટ બળે છે, તેનો ઠપકો સહન કરવો પડે છે. જમનાર તેની

કિંમત કરી લ્યે છે જો તે રાંધનાર સ્ત્રી હોય તો 'ભાન-વગરની,' 'ફૂઅડ' ના ઉપનામથી સંબોધાય છે, ફરીને કીર્તિ મેળવતા વખત લાગે છે અને ત્યાં સુધી અપમાનિત સ્થિતિમાં રહેવું પડે છે, વખતોવખત મેણાં ટોણાં સહન કરવા પડે છે

૭ વકીલ પોતાના અસીલનો કેસ વિચારે છે, બચાવના સાધનો તૈયાર કરે છે, ધ્યાનમાં રાખી લ્યે છે અને કોર્ટમાં દલીલ કરતી વખતે સ્મરણશક્તિનો બહુ ઉપયોગ કરી અસીલની તરફેણના મુદ્દાઓ રજુ કરે છે કેસનું પરિણામ આવતા સુધી વખતોવખત કેસના પાનીયા ઉથલાવ્યા કરે છે ઉંડા વિચાર કરે છે અને અસીલને પણ ઘટતી સલાહ આપ્યા કરે છે એને પરિણામે કેસ મોળો હોય તો પણ દલીલના બળે વિજય મેળવે છે અને એવી તૈયારી કે વિચારણાનો અભાવ હોય અથવા દલીલ કરતી વખતે મુદ્દાઓ ભૂલી જાય તો સાચા કેસમાં પણ અવિજયી બને છે, અસીલને નુકશાનીમાં ઉતારે છે અને પોતાના ધંધાને ઝાંખપ લાગે છે અને તેટલાથી, ભૂલ્યા ત્યાંથી ફરીથી ન ગણે તો વકીલાતની લાઇન છોડવી પડે છે વકીલમાંથી અનુક્રમે મેજીસ્ટ્રેટ કે હાઇકોર્ટના જજ થવાની ઇચ્છા હોય તે મનમાં રાખવી પડે છે અગર ત્યાગવી પડે છે

૮ સેનાનાયક દુશ્મનનું લશ્કર, બળ વિચારે છે. કયાંથી, કેવી રીતે છાપો મારવો તે તપાસે છે પોતાના લશ્કરને

કેવી રીતે ગોઠવવુ, પોતાના થોડા ભોગે દુશ્મનના લશ્કરનો વધારે નાશ કેમ થાય તેના તથા સહિસલામત રહેવા માટે ક્યારે પાછુ હઠવું તેના ઉપાયો વિચારે છે રચના ગોઠવે છે, દિવસ અને રાત જય કેવી રીતે મેળવવો, તેનાજ વિચાર કર્યા કરે છે અને લશ્કરને તે પ્રમાણે આદેશ આપ્યા કરે છે લશ્કર નિરુત્સાહ દેખાય ત્યારે લશ્કરને મોખરે જઈ ઉત્સાહ—ચૈતન્ય આપ્યા કરે છે બીજા ઉઘતા હોય ત્યારે તે તો વિચારનિદ્રામા પડેલો હોઈ જાગૃતિ સેવે છે અને નવી નવી યુક્તિઓ વિચાર્યા કરે છે. પરિણામે તે વિજયી બની માન મેળવે છે એથી ઉલટુ મગજને તસ્દી ન આપે, મોજશોખમા પડે, બેદરકાર રહે, જૂદી જૂદી પ્રવૃત્તિમા પડે તો પોતાના લશ્કરનો વિનાશ થાય છે, પોતાના રાજાને પાયમાલીમા મૂકે છે, પોતાનો જીવ જાય છે અગર જીવ લઇને ન્હાસી જવુ પડે છે પાછળથી પકડાઈ પણ જાય છે. ન પકડાય તો નામોશીભરેલી રીતે જીવન ગાળવુ પડે છે અને એ રીતે જીવવા કરતા મરવુ સારૂ, એમ ઇચ્છવુ પડે છે થયેલી ગફલતો માટે પશ્ચાત્તાપનો કીડો તેના હૃદયને નિરંતર કોતરી ખાય છે અને ઉચે દરજ્જે ચ્હડીને સુખી થવાની ઇચ્છાઓ તો તેને સ્વપ્ને પણ આવતી નથી

આ બધી વ્યાવહારિક બાબતોની વિગતમા વધારે ઉતરવાનો હેતુ એકજ વાતસિદ્ધ કરવાનો છે. તે એ કે દરેક કાર્ય કરનારને વિચારણા એટલે શા માટે તે કાર્ય કરે છે—તેનો હેતુ શો છે તે—હોવા જોઇએ, એટલુજ

નહિ પણ તે હેતુ સિદ્ધ થતા સુધી તે કાર્ય કરતી વખતે જાગૃતિ–સાવચેતી–સાવધાની–સાવધતા પણ હોવી જોઇએ તોજ તે પોતાનું કાર્ય બરાબર કરી શકે–તેમા સિદ્ધિ મેળવી શકે ખરી વાત તો એ છે કે વ્યવહારના દરેક કામકાજમા માણુસને વિચારણા હોય છે અને જાગૃતિ પણ હોય છે,એટલે તે બધા કામો ઓછેવત્તે અ શે સાગોપાગ પાર ઉતારી શકે છે, પર તુ ધાર્મિક ક્રિયાઓ કે પ્રસ ગો પ્રાપ્ત થાય ત્યારે જીવની વિચારણા કે જાગૃતિ વ્યાવહારિક કામકાજો કે ફરજ બજાવતી વખતના જેટલી બલ્કે તેથી પણ ઘણી વધારે હોવી જોઇએ આ હકીકત આત્મકલ્યાણાર્થી જનોના સ્મરણપથ ઉપર લાવવી, એજ આ લેખ લખવાનો હેતુ છે

હવે આપણે તે બાબતની વિગતમા ઉતરીએ આવી બાબતો વાંચીને 'બહુ વ્યાજબી વાત છે, લેખ સારો લખ્યો છે, વિચારવા જેવો છે' એટલુ જ બોલી અથવા અન્ય પાસે તેવો અભિપ્રાય જણાવી પોતાનું કાર્ય ખલાસ થયું, એમ માનવાથી બસ નથી તેટલાથી આપણુ હિત થતુ નથી પણ ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરતી વખતે તેને યોગ્ય વિચારણા અને જાગૃતિ સતત–નિર તર ચાલુ રાખવી જરૂરની છે. તોજ તે તે ક્રિયાઓ કરવાના હેતુ ફળીભૂત થાય અને તોજ આપણે ઇષ્ટફળની સિદ્ધિ મેળવી શકીએ અન્યથા ઘાચીનો બળદ આખો દિવસ ચાલે, છ માસ સુધી ચાલે, પોતે એમ માને કે 'બહુ આગળ વધ્યો હોઇશ, કેટલેય દૂર નિકળી ગયો હોઇશ,' છતા જ્યારે મોઢા ઉપરથી

૧૧૯૨૨

શીકલીઓ છોડવામા આવે ત્યારેજ તેને માલુમ પડે કે 'હું તો હતો ત્યાંનો ત્યાજ છુ, એક તસુ પણ આગળ વધ્યો નથી' આવીજ સ્થિતિ ધાર્મિક ક્રિયાઓ જીદગી સુધી અનાદરપણે, અરૂચિપણે, બેદરકારીથી, વિચારણા કે જાગૃતિ વગર, જેમ તેમ કરવામા આવે તો આપણી પણ થાય, એ આપણે કદી પણ ભૂલવાનું નથી આવી દશા આપણી ન થાય, એ માટે આપણે ગભીરપણે વિચાર કરવા જોઈએ અને તેવા વિચાર એકવાર નહિ પણ વારવાર કરવા જોઇએ

ન કરવુ એના કરતા અવિધિએ કરવુ સારૂ, એ શાસ્ત્રોક્ત વાતને હુ સ્વીકારૂ છુ પણ એનો પરમાર્થ એ છે કે અવિધિએ કરનાર ધીમે ધીમે અવિધિમા સુધારા કરે અને પરિણામે વિધિમા આવે પણ તેને માટે વિચારણા કરવી પડે, જાગૃતિ રાખવી પડે હુ અવિધિ કરૂ છુ તે ઠીક નથી, મારે હવે તે સુધારવી જાઇએ, એ વાત મન ઉપર લેવી પડે નહિ કે જીદગી સુધી અવિધિ કાયમ રહે, તેમા સુધારો ન કરે, હેતુ પણ ન સમજે. જો એમ થાય તો પછી તેનું ફળ કેવું મળે ? તે સ્વયમેવ વિચારી લેવું

હવે આપણે અનેક પ્રકારની ધાર્મિક ક્રિયાઓ ૧ શા માટે કરવી જોઈએ, ૨ કેવી રીતે કરવી જોઇએ અને ૩ આજકાલ મ્હોટે ભાગે કેવી રીતે થાય છે, તે જરા વિસ્તારથી અનુક્રમે વિચારીએ

૧ **દેવદર્શન**—વીતરાગ પરમાત્માના દર્શનનો હેતુ તે મહાપુરૂષનુ જીવન વિચારી તેમના ગુણો ક્રમે ક્રમે આપણામા પ્રગટાવવા, તે છે દર્શનથી સમકિત પ્રગટે છે અથવા પ્રગટેલુ હોય તો વિશુદ્ધ થાય છે સમકિત એ આત્માનો પહેલો અને અત્યાવશ્યક ગુણ છે તેના અસ્તિત્વથીજ બધી ધર્મકરણી સફળ થાય છે તે સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિઅર્થે દરેક રૂચિવત આત્માઓએ પ્રાત.કાળે દ્રવ્યભાવથી પવિત્ર થઇ પ્રથમમા પ્રથમ હર્ષથી દહેરે જવુ જોઈએ દાતણ પણ પછી જ કરવુ જોઇએ દહેરાસરનું વાતાવરણ અતિ પવિત્ર હોવાથી, આપણે સસારના આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિરૂપત્રિતાપથી પીડિત હોઇએ છતા, દહેરાસરમા પ્રવેશ કરવાની સાથેજ આપણા ને તમામ તાપ નિર્મૂળ થાય છે અને આપણે પરમશાન્તિને અનુભવીએ છીએ દહેરાસરમા જઈ પ્રભુની શાંત મુખમુદ્રા બારીકીથી નિહાળવી જોઇએ તેમના અને આપણા જીવનનો તફાવત વિચારવો જોઇએ તેઓ પ્રથમ સંસારી હતા તો કયા માર્ગનું અવલંબન કરવાથી-કેવી રીતે સિદ્ધ થયા ? અને આપણે હજી સસારમા કેમ પરિભ્રમણ કરીએ છીએ ? તેનો ઉંડો વિચાર કરવો જોઇએ તોજ દર્શનનો હેતુ સિદ્ધ થાય

આજ કાલ બહુધા આખા દિવસમા ગમે ત્યારે, ગમે તેવી શરીર કે વસ્ત્રની શુદ્ધિ અશુદ્ધિ છતાં, દર્શન

કરવા જવાય છે દહેરાસરના બારણા સુધી પહોચતાં સાંસારિક કામકાજ અને વાતચીત થતી આવે છે (એક પથ ને અનેક કાજની જેમ) બાદ અંદર જઈ વિવેક વગર દર્શન કરાય છે મુખ જોયુ એટલે દર્શનનુ કાર્ય સમાપ્ત થયુ મનાય છે પ્રભુ પાસે જઈ શુ બોલવુ, તેનું પણ પ્રાય જ્ઞાન હોતુ નથી તો પછી અન્ય વિચારણાની વાતજ ક્યા રહી? શોભિતો પોશાક કે ઉત્તરાસગ રાખવાનો વ્યવહાર તો લુપ્ત જેવોજ થઈ ગયો છે રાજાના રાજા, દેવના દેવ પાસે જવુ છે, એ વાતજ ભૂલી જવાઈ છે. પછી દર્શનનુ ફળ ક્યાથી મળે? વળી આગી રચાઈ હોય ત્યારે, 'ચાલો, આજે આંગીના દર્શન કરવા જઈએ' એમ બોલાય છે અને જઈને પણ આગીની રચના નિહાળીને જોવાય છે, તેના વખાણ થાય છે દર્શન આગીના કે પ્રભુના? એ વાત વિચારવી ઘટે છે આગીથી પ્રભુની બાહ્યશોભા વધવાથી આપણો આહ્લાદ બહુ વધે છે તે વખતે પ્રભુના ગુણગ્રામ ઘણા થાય અને સ્થિર ચિત્તે, સ્થિર આસને પ્રભુની સામા બેસી તેમના ગુણોની વિચારણામાં ધ્યાનસ્થ અવસ્થા સ્વીકારાય તો થોડાજ વખતમા ઘણો લાભ મેળવી શકાય તેમ છે પણ તે માટે આપણને વિચારણા અને જાગૃતિ હોવી જોઇએ. નહિતર ભવોભવ દર્શન કર્યા કરીએ અને એવાને એવા રહીએ—મળવો જોઈતો લાભ ન મળે

૨ જિનપૂજા—પ્રભુની પૂજા કરવાનો હેતુ એ છે કે તે

પ્રભુના જીવનનો અભ્યાસ કરી તેમના ગુણોને આપણામા ધીમે ધીમે ઉતારવા-તે ગુણો પ્રગટ કરવા અને પરિણામે આપણે પ્રભુની જેવા થવું પ્રભુની પૂજા સાત શુદ્ધિને સમાચરીને કરવી જોઇએ. ૧ પરિમિત જળથી અંગને પવિત્ર કરવુ જોઇએ ૨ વસ્ત્રો કોઇના નહિ પહેરેલા અને સદા ધોયેલા હોવા જોઇએ ૩ મન પ્રભુની પૂજામાજ-પ્રભુના ગુણની વિચારણામાજ લીન હોવુ જોઇએ ૪ પૂજાના ઉપકરણો-કેશર, ચંદન, પુષ્પ, ફળ, નૈવેદ્યાદિ, સુંદર સરસ પવિત્ર (બનતા સુધી પોતાના ઘરના) હોવા જોઇએ, તેથી ચિત્ત બહુ પ્રસન્ન રહે છે અને ચિત્તની પ્રસન્નતામાજ પૂજનનું ખરૂ ફળ કહેલું છે ૫ તેમા વપરાતુ દ્રવ્ય ન્યાયથી ઉપાર્જેલુ હોવુ જોઇએ ૬ ભૂમિ પવિત્ર હોવી જોઇએ, કચરો જાળા હોય તે દૂર કરવા કરાવવા જોઇએ આથી આશાતના દૂર થવાથી મન બહુ પ્રફુલ્લિત થાય છે ૭ તે ઉપરાત દશ ત્રિક, પાચ અભિગમ* વગેરેને પણ બરાબર સાચવીને વિધિપૂર્વક પૂજા કરવી જોઇએ આઠપડો મુખકોશ બાધવો જોઇએ, પ્રભુના ગુણની વિચારણામાજ લીન થવું જોઇએ, દિવસાનુદિવસ પોતાના અવગુણ ઘટાડતા અને ગુણો વધારતા આગળ વધવુ જોઇએ, તે તરફ લક્ષ્ય આપવુ જોઇએ. આ પ્રમાણે સાત શુદ્ધિ સાચવી દ્રવ્યભાવથી શુદ્ધ થઇ પૂજા કરવાથી પોતે

---

* દેવવંદન ભાષ્યમા જોવુ

પ્રભુ જેવા થવાય છે વિધિમા સગીનતા હોય તેટલીજ ફળમા સગીનતા આવે છે

આજ કાલ બહુધા ન્હાવાની જગ્યા ચોકખી છે કે લીલ ફૂલવાળી છે ? તે તરફ દુર્લક્ષ્ય અપાય છે અને એક ઠેકાણે ઉપરાઉપર એક પછી એક ન્હાય છે પાણી વધારે વાપરવામાં આનદ અને ઓછુ વાપરવામાં સ્થાનકવાસીપણુ મનાય છે ન્હાવાનું પચીયું (દિશાએ ગયેલુ) અપવિત્ર હોય છે પચીયાના છેડાનો ટુવાલ તરીકે ઉપયોગ થાય છે, એટલે શરીરનો ઉતરેલો મેલ ફરી શરીર ઉપર ચોપડાય છે કોઈ કોઈ અજ્ઞાનીઓ દેરાસરના પૂજાના કપડાથી અગ સાફ કરે છે ધાબળી અને લુગડા વ્યવસ્થા વગરનાં તથા ઘણાના પહેરેલા, પરસેવા અને વાસ ચારથી મલિન થયેલા હોય છે મુખકોશ જેમ તેમ બાધેલો હોય છે કેશર ચદન દેરાસરનુ, ગોઠીઓએ જયણા વગર ઘૂટેલું, મેલું, પાતળુ કે જાડું હોય છે. દશ ત્રિક કે પાંચ અભિગમ વગેરેમા પ્રાય કોઈ સમજતું નથી અગરબત્તીની ઝીણી કટકીને સળગાવી પ્રભુના મુખ સુધી લઈ જવાય છે સાથીઓ કરવાનો ખર્ચ પોષાતો નથી અથવા અલ્પ ચોખા, એલચીદાણા કે સાકરની કટકીઓનુ નૈવેદ્ય તથા લવીંગ, કમરકાકડી કે વીણી કાઢેલી ઝીણી બદામ જેવા ફળ ધરાય છે અને અક્ષયપદ, અણાહારીપદ અને મોક્ષપદની માગણી થાય છે. જાણે તે પદ સોઘુ ન હોય.

પૂજાના આઠ પ્રકાર કોઇ વિરલજ આચરે છે બાકી તો ન્હવાય છે, ધોતીયું ધોવાય છે અને એક પાઇના ખર્ચ વગર ચદન અને અગરબત્તીથી એ પ્રકારી પૂજા કરી, ખમાસમણ દઇ, નવકારવાળીના પાગ કેવ્વી રસ્તે પડાય છે હેતુના જ્ઞાનનો બહુધા અભાવ છે પ્રભુના જીવનનો અભ્યાસ કરવાની ફુરસદ નથી તો પછી તેમના ગુણો વિચારવાનુ તો કયાથી બને? નવો વર્ગ તો ઘેર ન્હાઈ ફક્ત દર્શન કરવા તરફ વલણ ધરાવે છે વડિલો તેને આ બાબત કઇ કહેતા નથી અગર કહી શકતા નથી આ સ્થિતિ જિનપૂજાની છે પૂજા કરવામા જે માણસ નવોજ દાખલ થાય તેને માટે આટલુ પણ ઉપકારક છે ભવિષ્યમા તે સમજણ-પૂર્વક, વિધિપૂર્વક, આદરપૂર્વક જિનપૂજા કરશે એ અપેક્ષાએ જિનપૂજાના કક્કા ઘૂટવા સારા છે, પણ કક્કા ઘૂટનાર વિદ્યાર્થી ક્રમેક્રમે પ્રયત્ન કરી આગળ વધતોજ જાય છે, અણ-સમજુ મટી સમજુ થાય છે, તેમ જિનપૂજાને અગે થવુ જોઇએ જીવન પૂરૂ થતા સુધીમા તો તેના જીવનમા આશ્ચર્ય-કારક ફેરફાર, સુધારો થવો જોઇએ, નહિ કે જેવી બાલ્યા-વસ્થા તેવી વૃદ્ધાવસ્થા પ્રથમ ગુણહીનતા અને પછી પણ ગુણહીનતા રહે તો પૂજ્યની પૂજા કરીને શુ મેળવ્યુ તે વિચા-રણીય છે,કારણકે શાસ્ત્રકાર કહી ગયા છે કે 'પૂજક [illegible] પૂજાથકી, પૂજ્ય બરાબર થાય'

૩ સામાયિક—સમતા પ્રાપ્ત કરવા માટે–અનુ[illegible]

પ્રતિકૂળ પ્રસંગે, ઇષ્ટાનિષ્ટ નિમિત્તે જીવ પોતાની સમસ્થિતિ –હર્ષખેદવગરની સ્થિતિ જાળવી રાખે, મનનું સમતોલપણું ન ગુમાવી બેસે, તે માટે–સામાયિકની ટેવ પાડે છે–તે કરવામા આવે છે સામાયિક કરવાનો આ હેતુ છે સામાયિક લઈ વાચવાભણવામા, ભણેલુ સંભારી જવામા, ધર્મચર્ચા કરવામા અથવા સ્થિર ચિત્તે, સ્થિર આસને અને સ્થિર દૃષ્ટિએ નવકારવાળી ગણવામા બે ઘડી ગાળવી જોઈએ આત્મચિંતન કરવુ જોઇએ સ્વાધ્યાય કરવાથી સામાયિકનો હેતુ સચવાય છે, તેને અંગે આખો દિવસ વિચારણા રહ્યા કરે છે અને તે સમતા પ્રાપ્ત કરાવી આપવામા પ્રબળ સાધનરૂપ થાય છે

આજ કાલ કેટલાએક સામાયિક સવારમા વ્હેલુ અંધારામા કરે છે એટલે તેઓ વાચવાભણવાનો લાભ લઈ શકતા નથી દિવસે કરનાર પણ ઘણે ભાગે નવકારવાળી ગણવામા અને છંદ વગેરે જે આવડતુ હોય તેજ બોલી જવામા તથા ચૈત્યવંદન કે કાઉસ્સગ્ગ કરવામા સામાયિકનો વખત પૂરો કરે છે આ જો કે સારૂ છે પણ સ્વસ્થાનથી આગળ વધી ઉન્નતિને પહોંચવા માટે તો આત્માનો સમતા ગુણ ક્રમે ક્રમે વધવો જોઈએ નિત્ય સામાયિક કરનારમા વૃદ્ધ ઉમરે તો સમતા ઘણી આવી જવી જોઈએ. સામાયિક કરતાં [illegible] મટીને ધોળા થાય પણ ક્ષમા રાખતા ન આવડે, કોઇ [illegible] વાત કહે તો ન ખમાય, ખાવાપીવામાં કે પહેરવા [illegible]મા જરા પ્રતિકૂળતા થઈ હોય તો ફફડી ઉઠે,

ઉશ્કેરાઈ જાય અને અનુકૂળતા હોય તો પ્રસન્ન થાય, આનંદ માને, કોઇ વખાણ કરે તો ફૂલાઈ જાય આવી સ્થિતિવાળા જીવોએ સામાયિકો કરી સમતાગુણને કેટલો કેળવ્યો તે વિચારવુ જોઇએ વૃદ્ધાવસ્થાએ તો પુદ્ગલાનંદીપણુ ઘટવું જોઇએ અને આત્માનંદીપણુ વધવુ જોઈએ સ્ત્રીઓ તો સામાયિક લઈ મ્હોટે ભાગે નિંદાવિકથામાજ કાળ ગાળતી જોવાય છે. તેઓ તો લાભને બદલે કદાચ હાનિ પ્રાપ્ત કરતી હશે આ સ્થિતિમા સુધારો થાય તોજ સમતા પ્રાપ્ત થાય, તોજ મનની અડોલસ્થિતિ ટકી રહે અને તોજ પરંપરાએ વીતરાગદશાની પ્રાપ્તિ થાય, કેમકે સમતા અને વીતરાગદશા એકજ વસ્તુ છે સામાયિકમા અંશે વીતરાગદશા હોય છે, જ્યારે કેવળી ભગવાનને તે પૂર્ણ અંશે હોય છે વીતરાગદશાનો અનુભવ સામાયકથી થાય છે, તેથી તે કેટલી ઉત્તમ વસ્તુ હશે ? સામાયિક કરનારે આ વાત ધ્યાનમા રાખી, સામાયિકની ક્રિયામાથી યદ્વા-તદ્વાપણુ કાઢી નાખી, વખતોવખત સમતાગુણનુ પરિશીલન કરતા રહેવું જોઇએ તોજ સામાયિકનો હેતુ સિદ્ધ થાય

૪ **પ્રતિક્રમણ**–કરેલા પાપથી પાછા ફરવા માટે અને ફરી તેવા પાપ ઓછા બધાય, છેવટે બિલકૂલ ન બધાય તે માટે પ્રતિક્રમણ કરવામા આવે છે પ્રતિક્રમણ કરવાનો આ હેતુ છે જેવા મલિન અધ્યવસાય પાપ બાધતી વખતે આવ્યા હોય તેવાજ બલ્કે તેથી પણ ઘણા વિશુદ્ધ અધ્યવસાય

પ્રતિક્રમણ કરતી વખતે આવે ત્યારેજ તે પાપથી મુકત થવાય છે અન્યથા પ્રતિક્રમણ કર્યા છતા જોઈએ તેવું પાપથી છૂટી વિશુધ્ધ થઇ શકાતુ નથી પ્રતિક્રમણ કરનારમા, સૂત્રોનો ક્રમ જે વિધિમા ગોઠવવામા આવ્યો છે તેના હેતુનુ જ્ઞાન, જરૂર હોવુ જોઇએ સાથે સાથે તેના અર્થનું જ્ઞાન પણ હોવુ જોઇએ પ્રતિક્રમણ પ્રાય ઉભા ઉભાજ કરવુ જોઇએ અને એક જણ ભણાવે તે વખતે બીજાઓએ મનમા ધારવુ જોઇએ જેથી ઉપયોગની એ કાગ્રતા રહે જ્યા જ્યા નમસ્કાર કરવાના સ્થળો આવે ત્યાં ત્યા બહુમાનપૂર્વક નમસ્કાર કરવા જોઈએ ક્ષમા આપવા લેવાની વાત આવે ત્યા ક્ષમા આપવા લેવાનો વિધિ આદરવો જોઈએ વાદણા આદરપૂર્વક દેવા જોઈએ સૂત્રો ઘણાજ શુધ્ધ ઉચ્ચારથી બોલવા જોઇએ, કારણ કે તે પ્રાય મત્ર જેવા અને પ- । આમ્નાયવાળા છે આખા પ્રતિક્રમણ વખતે વૈરાગ્યભાવ તથા પશ્ચાત્તાપ ચાલુ રહેવો જોઈએ (કદાચ તેથી અશ્રુપાત પણ થાય)સ્તવન,સજ્ઝાય ભક્તિ તથા વૈરાગ્યથી સ્થિરતાએ કહેવા અગર સાભળવા જોઇએ બે હાથ જોડેલા હોવા જોઇએ અને દૃષ્ટિ સ્થાપનાચાર્ય ઉપરજ રાખી પ્રતિક્રમણ બાબતના ગહન વિચારમા પડી જવુ જોઈએ પ્રતિક્રમણના સૂત્રો પરમ ઔષધિતુલ્ય હોઇ આપણા ભાવરોગને ચોક્કસ મટાડનાર છે, એવી તેમાં આપણને અડગશ્રદ્ધા હોવી જોઇએ પ્રતિક્રમણ પ્રમાદરહિ-

તપણે, સ્થિરતાએ અને તેના ટાઇમે કરવુ જોઇએ * આટલી વિગત ઉપરથી સમજાશે કે પ્રતિક્રમણ એક ઘણી ઉચી ચીજ છે અને ભાગ્યવાન્ આત્માઓજ તેને યથાવધિ આચરી યથાર્થ લાભ મેળવી શકે છે

આજ કાલ આવા ક્રિયાકારકો ઘટી ગયા છે જુની વ્યક્તિઓના અવસાન થતા તેના સ્થાનો પ્રાય. નવા ક્રિયાકારકોથી પૂરાતા નથી વ્યવહારમા આપણે ભૂલ કરીએ અને તે જાણવામા આવે ત્યારે આપણે તેને માટે પશ્ચાત્તાપ કરીએ છીએ અને ફરી તેવી ભૂલ આપણાથી ન થાય તેને માટે સાવચેત રહીએ છીએ પણ પ્રતિક્રમણ વખતે તેવી સાવચેતી રહે છે ? કે એક તરફથી પ્રતિક્રમણ કરાય છે અને બીજી તરફથી પુન ઘેર જઈ પાપ ચાલુ રખાય છે ? પ્રતિક્રમણ કરતી વખતે કઇ કઈ ભૂલો વિચારી, પશ્ચાત્તાપ કરી. તેવી ભૂલો ન કરવાનો નિર્ણય કર્યો ? અથવા ભૂલો

---

* પન સામાયિક, પ્રતિક્રમણ વગેરે દરેક ક્રિયાઓ સ્થિરતાપૂર્વક તથા ચોક્કસ ટાઇમે અને વચ્ચે ગાળો પાડ્યા વિના રોજ કરવી એમ કરવાથી કંટાળો ન આવતા ક્રિયા આનંદથી થશે આમા પ્રમાદ કે ફેરફાર થશે તો ક્રિયામા રસ ઉતારવા જેવુ થઈ જશે પ્રાય આત્મા અનાદિકાળથી પ્રમાદ કરતો આવ્યો છે તેથી તેને પ્રમાદ પ્રિય લાગે છે તેથી એક વાર પ્રમાદ થતા ફરી ફરી પ્રમાદ થશે, કેમકે પ્રમાદનો સ્વભાવ પ્રમાદ વધારવાનો છે માટે જરાચૂક પણ તેને આદર આપવો નહિ

યાદ આવી હતી ? પશ્ચાત્તાપ થયો હતો ? સ્થિરતા, વૈરાગ્ય, ઉંડી વિચારણા, હેતુ તથા અર્થનુ જ્ઞાન, એ માહેલું શુ શું ચાલુ હતું ? તેવુ જ્ઞાન મેળવવા જિજ્ઞાસા થાય છે ? પ્રયત્ન કરાય છે ? આ બધા પ્રશ્નોના ઉત્તર વાચકે સ્વય-પોતાની જાતનેજ પૂછીને મેળવવા જેવા છે સ્પષ્ટ શબ્દોમા કહુ તો આને અ ગે બહુ શોચનીય સ્થિતિ છે પ્રતિક્રમણુ પ્રાય. બેઠા બેઠા થાય છે ચરવળાનો ઉપયોગ લુપ્તપ્રાય થયો છે અનાદરપણે જલ્દી જલ્દી સૂત્રો ગગડાવી જવાય છે અજાયબ જેવુ એ છે કે પ્રતિક્રમણ થોડા ટાઈમમા કરાવે તેની હુશિયારી વખણાય છે અને વધારે ટાઈમ લગાડે તે લોકોને ગમતુ નથી, ત્યા લોકો થોડા આવે છે મનની ચચળતા રહે છે અને વાદણું કેટલામું છે ? અમુક કાઉસ્સગ્ગ કર્યો કે નહિ ? થોય કેટલામી આવી ? તેનુ વિસ્મરણ થઇ જાય છે અને બીજાને પૂછવુ પડે છે અને તેને પણ સ્મૃતિ હોય તો કહે, નહિતર ‘ અધોઅધ પલાય ’ જેવુ ચાલ્યુ જાય છે પ્રતિક્રમણ કરનાર આ રીતે પ્રતિક્રમણ કરે તેના પાપ શી રીતે ખપે? નવા પાપ બાધતાં અટકવાના વિચાર કયાથી આવે ? એ ખાસ વિચાર કરવા જેવી બાબત છે આવી સ્થિતિ જોઈ નવા જમાનાવાળાની શ્રદ્ધા એ પવિત્ર ક્રિયા ઉપર ચ્હોટતી નથી અને તેમના ઉપર ઉપકાર કરી શકાતો નથી. નવા જમાનાવાળા વર્ગે પણ ક્રિયાકારકોના દોષ જોઈ પવિત્ર ક્રિયાઓના દોષ કાઢવાની જરૂર નથી. ક્રિયામાર્ગ તો ચિ તામણિ રત્ન સમાન હોઈ શ્રદ્ધાપૂર્વક

આદરવા જેવો છે. ત્યાગીવર્ગ આ બાબત બહુજ ધ્યાન આપે, એ રસાયણનો સ્વાદ જનસમૂહને ચખાડે. વ્યાખ્યાન વખતે તે બાબતને ખૂબ ઊહાપોહથી ચર્ચે, રસોત્પાદકપદ્ધતિથી તે ક્રિયા આચરી જનમન આકર્ષે, તોજ આમા સુધારો થાય, તોજ રસ આવે તોજ પાપ ખપે અને નવા પાપ ઓછા થાય, ઘટી જાય અને લોકો સાચા અર્થમા ધર્મી બને શ્રાવક એટલે પાપ ન કરે, જૂઠ્ઠ ન બોલે, કોઇનો આત્મા ન દુભાવે, દગાપ્રપચથી કોઈને ન છેતરે, કોઈના વિશ્વાસનો ઘાત ન કરે, એવી જે માન્યતા અન્ય ધર્મીમા હતી તેની પુન સ્થાપના થાય હાલ તો શ્રાવક માટે જૈનેતરો હલકો મત ધરાવતા સભળાય છે કે જેની વિગતમા ઉતરવા મન વધતુ નથી ઉભયટક પ્રતિક્રમણ કરનારના જીવનમા વૃદ્ધાવસ્થાએ અદ્ભુત પરિવર્ત્તન થઈ જવુ જોઇએ પાપ કરતા તેનો આત્મા કપવો જોઇએ આજ કાલ બહુધા એવા (ઉભયટક પ્રતિક્રમણ કરનાર) સ્ત્રીપુરૂષોની દિનચર્યા તપાસીએ તો હર્ષ થાય તેવુ નથી મુમુક્ષુ આત્માએ-કર્મથી છૂટવા ઇચ્છનારે આ આ બાબત બહુજ વિચારવા જેવી છે

૫ પોસહ—ધર્મની પુષ્ટિને માટે—આત્માના જ્ઞાનાદિ ગુણો ખીલે, પોષાય, વૃદ્ધિ પામે, તેમા શ્રદ્ધા, વિવેક અને સદાચાર પ્રગટે, એ હેતુ માટે પોસહ કરવામા આવે છે તેટલા માટે એક દિવસ ઘર, કુટુબ, વ્યાપાર વગેરેને, ટૂકામા કહીએ તો સસારમાત્રને ભૂલી જઇ પોસહ આ-

ચરવો જોઇએ. તે દિવસે મીનીટે મીનીટ ધર્મધ્યાનમા, આત્મવિચારણામા ગાળવી જોઇએ તે દિવસને ધન્ય–કૃતાર્થ માનવો જોઇએ. ત્યાગીઓને (મુનિવરોને) તો સદાને માટે પોસહજ છે. પોસહમા રહેલા ગૃહસ્થો કે ત્યાગીઓ સ્વગત વિચારે કે ' ગુણસ્થાનમા અમારૂ સ્થાન કયા છે? અમારો આત્મા પોતાના પ્રયાણમા આગળ વધે છે કે પાછળ હઠે છે ? કોઇ અમને હિતાર્થે કઇ કહે છે ત્યારે તેનો ગુણ લેવાય છે કે તેના ઉપર ગુસ્સે થવાય છે ? કોઇ અમારી પ્રશસા કરે છે ત્યારે હર્ષ થાય છે કે પોતાની ખામીઓ નજર આગળ તરી આવતા શોકના નિશ્વાસ નીકળે છે ? તથા મુખમાથી એવા ઉદ્ગારો બહાર નીકળે છે કે ' માફ કરો, અમારામાં હજી ઘણી ખામીઓ છે ? ' આહારમા અનુકૂળ પ્રતિકૂળ પદાર્થો મળે ત્યારે આત્માનો સમભાવ ટકી રહે છે કે હર્ષ ખેદ થાય છે ? ઘણીવાર સારા સારા ભોજનો જમ્યા, હવે તેના ઉપર કટાળો આવે છે કે જાણે કોઇવાર સારૂ જમ્યાજ નથી, એવી સ્થિતિ જમતી વખતે થઇને ગળા સુધી આહારાય છે ? જીવનને ટકાવી રાખવા માટે આહાર કરાય છે કે ઇદ્રિયના સુખને માટે, શરીરને મસ્ત બનાવવા માટે ? સારા સારાં વસ્રાલકાર પહેરવાનું મન થાય છે કે ફકત સાદા વસ્રોથી જીવન નિર્વાહ થાય છે ? ભોગવિલાસ કયા સુધી ? સુખશીલતા કયા સુધી ? દ્રવ્યમોહ કયા સુધી ? જીવન શા માટે જીવવુ ? નિવૃત્તિ-પરાયણ કયારે થવુ ? કર્મગ્રથના અભ્યાસીઓ કઇ કઇ

પ્રકૃતિઓ પોતાને ઉદયે વર્તે છે? એના ઉપરથી કયું ગુણસ્થાન અમને હોવું જોઈએ એનો વિચાર કરે છે? (કર્મગ્રંથના અભ્યાસનું એજ ફળ છે) સર્વસંયમી મુનિને તો આવી વિચારણા સદાને માટે ચાલુજ હોય, દેશસંયમીને એવી વિચારણા પોસહમાં તો જરૂર હોય અને વિચારણાને અંતે ઉભયવર્ગ વિવેકવાળું વર્તન રાખે. તોજ આત્મધર્મની પુષ્ટિ થાય, તોજ પોસહનો હેતુ સિદ્ધ થાય શ્રાવક શ્રાવકની ક્રિયા કરે અને મુનિ મુનિની ક્રિયા કરે પણ આવી કશી વિચારણા ન રહે તો પ્રાપ્તસ્થાનથી કોઈ એક તસુ પણ આગળ વધી શકે નહિ કદાચ તે તે સ્થાનથી પાછા હઠે—હેઠા પડે ઉભયને આત્મરાજ્ય (સ્વરાજ્ય) મેળવવું છે તો વિચારણા અને જાગૃતિ સાથે તેને અનુકૂળ પ્રવૃત્તિ હોવીજ જોઈએ

આજ કાલ તો ક્વચિત્ પોસહ થાય છે તેમા પણ જે દિવસે શ્રીમંતોએ ભક્તિ કરવા ગોઠવણ કરેલી હોય છે તે દિવસે પોસાતીઓથી ઉપાશ્રય ઉભરાઇ જાય છે જ્ઞાનીઓએ ક્રિયાઓ આખા દિવસની ઠીક ગોઠવી છે કે જેથી દિવસ પસાર થઈ જાય છે, નહિતર મ્હોટે ભાગે ઉંઘવામાં કે વિકથા અથવા હાસ્યવિનોદ કરવામાજ શેષ વખત જાત પોસહમા ગમે તેમ બેસાય છે, ઉઘાડે મુખે બોલાય છે, અહીં તહીં આટા મરાય છે—ફરાય છે, બહાર જતી વખતે કામળને બદલે કટાસણાં ઓઢાય છે, ચાલતી વખતે રસ્તા ઉપર દૃષ્ટિ રહેતી નથી, સાવદ્ય નિરવદ્ય ભાષાનો વિવેક સચવાતો નથી, ગમે ત્યા લીંટ બડખા કઢાય છે,

માત્રા બાબતના વિધિનું પ્રાય જ્ઞાન હોતું નથી એટલે તેમાં જેમ તેમ વર્તાય છે અને એમ કરતા કરતા દિવસ પૂરો થાય છે પોસહ પારતી વખત ફરી સંસારમાં જોડાવું પડશે તેને માટે ખેદ સાથે આંખમાંથી આંસુ નિકળવાં જોઇએ, તેને બદલે પોસહ પારી ઝટ ઘર ભેગા થઈ જવાય છે આવે વખતે વિધિરસિક પ્રૌઢ પુરૂષો ફક્ત અરધી કલાક પોસહનો હેતુ તથા તે સિદ્ધ કરવા માટે આખો દિવસ કેવી રીતે પસાર કરવો? કેમ વર્તવું? એને માટે ઉપદેશકપદ્ધતિએ વિવેચન કરી સૌનું ધ્યાન ખેંચે તથા પ્રમાદ થતો જોતા ફરી ફરી પણ ધ્યાન ખેંચે અને ક્રિયા વખતે સૌને વિધિમા જોડે તો પરિસ્થિતિમા સારો સુધારો થાય વિચારણા અને જાગૃતિથીજ દેશસંયમ કે સર્વસંયમની સિદ્ધિ થઇ શકે, તોજ ગુણસ્થાનમા આગળ વધી શકાય, તોજ સંસારથી વ્હેલો નિસ્તાર થાય અને તોજ આત્મરાજ્ય, સ્વરાજ્ય મળે

૬ **તપ**–અઠ્ઠાઇ કે મ્હોટી તપશ્ચર્યા કરનાર તથા આયંબિલની ઓળી કરનાર બીજે પ્રસંગે ઉપવાસ કે આબેલ નજ કરે તો તેઓ તે તે તપ શ્રદ્ધા અને ભાવથી કરે છે કે લ્હાવા લેવા માટે (મેં અમુક અમુક તપશ્ચર્યા કરી છે એમ બીજાને જણાવવા માટે) કરે છે તે વિચારવા જેવું છે તેઓને પર્વાદિ દિવસોમા ઉપવાસ અથવા આબેલ સુકર હોવાં જોઇએ, સહેજે બનવા જોઇએ. ઉપવાસ કરનાર આગળ અને પાછળ આહારમાં મર્યાદા ન રાખે તો યથાર્થ લાભ મેળવી ન શકે, શરીર પણ બગડે માટે એવે વખતે વિવેક

રાખવો જોઈએ અઠ્ઠાઇ અને તેથી વધારે મ્હોટી તપશ્ચર્યા કરનાર સ્રીવર્ગે પોતાના આત્માને પૂછવુ કે ' આ તપ શા હેતુએ થાય છે ?–શા માટે કરવામા આવે છે?' જો ઉત્તર મળે કે ' એકાત કર્મેધનને બાળવા માટે તપ થાય છે ' તો તે તપ મહા કલ્યાણકારી છે જો તે સિવાય બીજો કઈ ઉત્તર મળે તો તેઓએ બહુ વિચાર કરવો ઘટે છે

૭ પર્યુષણ–આ પર્વ આવે એટલે કટાસણા પચિયાની ખોળ ખોળા થાય આઠ દિવસ પૂજા, પ્રતિક્રમણ, વ્યાખ્યાન-શ્રવણ વગેરેમા ઓછી વધારે હાજરી અપાય યથાશક્તિ તપશ્ચર્યા પણ થાય પરતુ આઠ દિવસ પછી સમજુ માણસો તો બની શકે તેટલુ ધર્મારાધન કરે છે, કારણ કે તેઓ એમ સમજે છે કે 'ઉત્તમ જીવોને તો સદાને માટે પર્યુષણ હોય છે, આઠ દિવસ તો અતિ સામાન્ય વર્ગ માટે ' પણ મ્હોટો ભાગ લોકરૂઢિ, કુળાચાર પ્રમાણે પર્યુષણ આરાધે છે આત્મસમીપે વસવુ એ પર્યુષણનો પરમઅર્થ છે તેને તે ભલા માણસો જાણતા પણ નથી જાણે તો આત્મસમીપે વસવુ કોને ન ગમે ? અને તેથી આઠ દિવસ ભરતીમા દેખાવ આપી પછી ઓટરૂપ થઇ જાય છે–સૌ સૌને ઠેકાણે પડી જાય છે તેમ ન થાય પર્યુષણ પછી કોઇ પૂછે કે 'ભાઇ હવે પ્રતિક્રમણ વગેરે કેમ કરતા નથી ? ' તો ઉત્તર આપે છે કે 'એ તો પર્યુષણ હતા તેથી કરવુ પડતું હતું, કરવું જોઇએ, હવે તો પર્યુષણ ગયા ! આવતે વર્ષે વાત!' આવા જીવોને પર્યુષણની આરાધનામા શ્રદ્ધા કે પ્રેમ

હોય તો સદાને માટે ઓછી કે વધતી ધર્મકરણી અવશ્ય ચાલુ રાખે આઠ દિવસની યોજના તો એટલા માટે છે કે બાળ જીવો આઠ દિવસનું સામુદાયિક પર્યુષણારાધન દેખી ધીમે ધીમે ક્રિયામાર્ગ તરફ રુચિવાન્ થાય, અને તેથી એ આઠ દિવસની આરાધના કરાવનારે પ્રતિક્રમણ કરાવવામાં તથા વ્યાખ્યાન સભળાવવા વગેરેમા બહુ રસ તથા આનંદ આપવો જોઇએ કે જે તેઓને ફરી ફરી યાદ આવ્યા કરે અને એવો રસ લેવા આકર્ષાય સાથે તેઓને પર્યુષણનો અર્થ, હેતુ સમજાવી કઈ કઇ નિયમો પણ આપવા જોઇએ, કારણ કે તેઓના મન થોડા ઘણાં-સ્વાભાવિક આર્દ્ર થયા હોય તે વખતે નિયમનું ગ્રહણ ખુશીથી થઇ જાય મહા મગળકારી તે દિવસો છે

૮ ભાવના—શ્રાવકની આંતર્દૃષ્ટિ 'સાધુતા ક્યારે પ્રાપ્ત કરૂ ?' તે તરફ અને મુનિરાજનું લક્ષ્ય 'સદાને માટે અપ્રમત્ત ભાવ, અપ્રમાદદશા કેમ ટકી રહે ?' તે તરફ હોવુ ઘટે આદિમાં વર્ધમાન અને પછી હીયમાન પરિણામ ન હોવા જોઇએ કષાયના નિમિત્તો ઉપસ્થિત થયે જાગૃત થઇ જવું જોઇએ કહેનાર હિતને માટે કહેતો હોય તો તેનું વચન ઉપકાર માની ગ્રહણ કરવુ જોઇએ અને અસત્ય વાત કરતો હોય તો બાળક ગણી હસી કાઢવુ જોઇએ, એટલે બન્ને વખતે ગુસ્સો નહિ આવે કષાયના-ઉપાધિના નિમિત્તો ઘણા હોય તો તેની મધ્યમા રહી સમભાવ ટકાવી રાખવો મુશ્કેલ છે, તેથી તે તે નિમિત્તોજ જેમ બને તેમ

ઓછાં કરવા જોઇએ અથવા તેથી દૂર રહેવું જોઈએ. જેને આવાં નિમિત્તો ઓછા હોય તે ખરેખર ભાગ્ય-વાન્ જાણવો આત્મકલ્યાણાર્થી જનોએ **येन केन प्रकारेण** પોતામા સમભાવ ટકાવી રાખવો ઘટે, તે માટે સાવધાન રહેવું ઘટે પણ આજ કાલ તો પ્રાય ઉપાધિ ઓ વધારવા તરફ લક્ષ્ય રહે છે, નવી નવી ઉદીરણાઓ કરાય છે, જ જાળો ઉભી કરી તેમા માથુ મરાય છે, પ-ચાતોમા ભાગ લેવાય છે, તેમા આનદ મનાય છે અનાવશ્યક ઉપાધિઓ વધારવી કે પચાતોમા ભાગ લેવો એથી અનર્થ દડ વિના બીજો શો લાભ મળે ? '**દડાયે વિણુહેતુએ, વળગે પાપ પ્રચડ**' બાહ્ય ઉપાધિ ઘટે તોજ અતર ઉપાધિ ઘટે અને તાજ નિરૂપાધિક દશા પ્રગટે એ નિ-રૂપાધિક દશા થવી તેનું નામજ ધર્મ '**જે જે અશે રે નિરૂપાધિકપણુ, તે તે જાણો રે ધર્મ**' આ માટે સાવચેત રહેવાય તો સમભાવને ક્ષતિ ન પહોચે અને સમભાવમા જીવન પસાર થતાં ઉચ્ચ ગાતના ભોક્તા થવાય અને નિકટમોક્ષગામી થવાય કોઈ પણ ધર્મ-વાળો હોય પણ જો તેનો આત્મા સમભાવથી ભાવિત થાય તો જરૂર તે સંસારની જાળથી છૂટે, મુક્તિ મેળવે. આ સંદેહ વગરની હકીકત છે

૯ નિયમ ધારવા—નિયમ ધારવાથી ઇંદ્રિયો ઉપર અકુશ આવતા જીવન ધીમે ધીમે સંતોષી બનતુ જાય છે. હમેશા અમુક અમુક વસ્તુઓનો ત્યાગ થતો હોવાથી પછી

ત તે ચીજો વિના નિભાવવુ સહેલુ થઈ પડે છે તેવે વ-
ખતે મનમા ઉદ્વેગ થતો નથી, તે વસ્તુઓ તરફ મનજ
જતુ નથી એટલે સહેજે સવર થતા નિર્જરા બની રહે છે
આમા કષ્ટ કઈ નથી જ્યારે લાભ ઘણો છે ખાતા
પીતા આ લાભ લઈ શકાય છે નિયમ ધારવાથી જે તે
વસ્તુઓ ખાવામા સકોચ થાય છે તેથી શરીરે પણ
આરોગ્ય રહે છે પછી ઓછી વસ્તુઓથી ચલાવી શકાય
કે નહિ? એવો વિચાર આવતા તેવી ટેવ પાડવાનુ મન
થાય છે કે રોટલી અને દાળથી કેમ ન ચાલે? અથાણા
પાપડની શી જરૂર છે? એકથી વધારે શાક શા માટે જોઈએ?
વગેરે. અને આવી ટેવને પરિણામે પરિમિત વસ્તુવાળા
સાદા ભોજનથી આનદપૂર્વક નિર્વાહ થાય છે

આજ કાલ આવા નિયમો ધારનારાજ ઓછા છે
ધારનારા છે તેઓ પ્રાય પોતાની સગવડ
સચવાય, અગવડ ન આવે એવી રીતે ધારે છે
આજ કયાઈ જમવા જવાનુ છે? કોઇને ત્યાથી કાંઈ વ-
સ્તુઓ તો આવવાની નથી? વગેરે વિચારી નિયમો ધારે
છે મનમા એમ વિચારે છે કે 'ચૂલા વધારે રાખવા સારા,
દ્રવ્ય વધારે રાખવા સારા, વખતે કયાઈ ન્હા પીવા જવુ
પડે, કોઇને ત્યા કઇ વસ્તુ ખાવામા આવે અથવા આપણે
ઘેર કઈ આવ્યુ હોય તો તેવે વખતે ચૂલા ઓછા રાખી
બેઠા હોઈએ કે દ્રવ્ય ઓછા રાખ્યા હોય તો મૂઝાવું પડે'
દ્રવ્ય વીશ રાખતા હોય અને અનુપયોગે વધારે વપરાઈ

જાય તો બીજે દિવસે સાવધાન થઈ પચીશ રાખે, પણ વાપરતી વખતે બિનજરૂરી ચીજો ન વાપરે તો દશ બાર દ્રવ્ય પણ પૂરતા થઈ પડે પણ તે વિચાર ક્યારે આવે ? **ખાનપાનને માટે જીંદગી નથી પણ જીંદગીને માટે ખાનપાન છે,** એવુ હૃદયથી સમજાય ત્યારે આવી સમજણને અભાવે નિયમ ધારવાનો સુંદર હેતુ ન જળવાય એટલે સંતોષી જીવનનો લાભ મળી શકે નહિ આ બાબતમા પણ વિચારણા અને યાદદાસ્તની જરૂર છે તોજ ઉપર લખેલુ પરિણામ આવે અને ઇચ્છાના રોધ થતા સંવરનો લાભ મળે અને તે પણ કષ્ટ વિના, ખાતા પીતા જ્ઞાની મહારાજે કેવા માર્ગ બતાવ્યા છે, તે વિચારતા તેમના ડહાપણ તરફ ખરેખર બહુમાન પ્રગટવુ જોઈએ કે વગર દોકડાનો, પરિશ્રમ વગરનો, ખાતા પીતા સધાય તેવો અને દ્રવ્ય અને ભાવથી આરોગ્ય મચવાય તેવો ધર્મ તેઓએ બતાવ્યો છે ! બલિહારી જ્ઞાનીઓની ! ધન્ય હો તેમને !

૧૦ **વ્યાખ્યાન શ્રવણ**–વ્યાખ્યાનશ્રવણ કરાય છે પણ મ્હોટે ભાગે આપણા આત્મામા સુધારો થતો નથી ઉપાશ્રયમા જરા સ્મશાનવૈરાગ્ય જેવુ થાય છે પણ બહાર નિકળીએ એટલે અન્ય પ્રવૃત્તિમા ભળી જતા સાભળેલુ ભૂલી જવાય છે ઘરે આવી એકાંતમા બેસી જરા સ્થિરતાથી વિચાર કરીએ કે 'આજે મહારાજશ્રીએ શા શા મુદ્દાઓ ઉપર શ્રોતાઓનુ ધ્યાન ખેચ્યુ ? અને આપણે તેમાથી આપણી જાતને માટે કેટલુ ગ્રહણ કરવા જેવુ છે?' અને તેનો

નિર્ણય કરી બની શકતો અમલ કરવાની શરૂઆત કરીએ તો જરૂર આપણા જીવનમા સુધારણા થાય અને વ્યાખ્યાતાના શ્રમનુ સાર્થક્ય થાય જો કે વ્યાખાતાને તો હિતબુદ્ધિ હોવાથી એકાતે લાભજ છે પણ આપણે પણ લાભ લેવો જોઈએ શ્રોતાઓ લાભ લે છે, એમ વ્યાખ્યાતા જાણે તો તેમને હર્ષ થાય અને ઉમગ વધે, પણ **' आप कहते हो, हम सुनते हय '** એમ તો નજ થવુ જોઇએ

આજ કાલ તો રસદાયક વ્યાખ્યાનશૈલીવાળા વિદ્વાન સાધુ હોય, તેમનામા પ્રખરવકતૃત્વ હોય તો લોકસમૂહ ઠીક જામે છે, છતા તેવા વ્યાખ્યાતાને પણ પ્રાયઃ હાસ્યરસ તો નિરતર પોષવો પડે છે, લોકરૂચિને અનુકૂળ થવુ પડે છે બાકી સામાન્ય સાધુઓ તો પહેલેથી પાચ જણને પકડી વખાણ સાભળવા આવવાની બાધા આપે છે, શરત કરે છે ત્યારે તેમનુ રગશીયુ ગાડુ ચાલે છે. તે પણ પર્યુષણ સુધી, પછી તો ઉપાશ્રયમા ઝાકળ પડી જાય છે આ સ્થિતિ ઠીક નથી આખા ચાતુર્માસ દરમ્યાન મુનિજનોના જ્ઞાન તથા સત્સમાગમનો લાભ મેળવવો જોઇએ. કોઈમાથી દર્શનગુણ, કોઈમાથી જ્ઞાનગુણ અને કોઈમાથી ચારિત્રગુણનો કઈ અને કઈ અવશ્ય લાભ મળી શકે તેવા મુનિવરો હોય છે, માટે એકલા વકતૃત્વ ઉપરજ મોહિત થવાની જરૂર નથી

૧૧ જયતી—દર વર્ષે પૂર્વ મહાપુરૂષોની જયતીઓ ઉજવાય છે. આ પ્રથા સારી છે, ઉપકારક છે પણ જયતી

કોની ઉજવવી જોઇએ ? તેમા વિવેક હોવો ઘટે. દરેક સઘાડામા એકજ મૂળનાયકની જયતી ઉજવવી ઘટે. જયતીને દિવસે તે મહાપુરૂષોના ગુણાનુવાદ થાય છે. ભક્તજનો આખોમાથી આસુઓ પણ સારે છે પણ પછી શુ ? બીજી જયતી આવે ત્યા સુધી આખુ વર્ષ તે ઉપકારી પુરુષનુ જીવન વિચારાય છે ? તેમના ગુણો ધીમે ધીમે પોતામા ઉતારવા પ્રયત્ન સેવાય છે ? આનો ઉત્તર જો નકારમા આવતો હોય તો જયતીને દિવસે ઉપાશ્રયરૂપ રગભૂમિ ઉપર, જૂદા જૂદા વક્તાઓરૂપ એકટરો, ગુણાનુવાદ કરવારૂપ પોતપોતાના પાર્ટ ભજવી જાય છે એટલે આ એક જાતનુ રૂડુ નાટક ભજવાય છે, એમ કહેવામા કઈ અસત્ય ખરૂ ? જયતી એટલે મહાપુરૂષોના જીવન સભારવા, તેમાથી સાર ખેચવો અને આપણા જીવનમા સદ્દગુણ પ્રગટે, અસદ્દગુણ દૂર થાય તે માટે વિચારણા કરી સાવચેત થવુ તોજ જયતી ઉજવવાનો હેતુ સિદ્ધ થાય, તોજ તે મહાપુરૂષના ઋણમાથી કોઈ અશે મુક્ત થવાય નહિતર તે મહાપુરૂષ સ્વર્ગમાથી પોતાનુ આવું ભજવાતુ નાટક જોઇ ગુસ્સે તો ન થાય પણ હસે તો ખરા !

૧૨ પૂજા ભણાવવી—દેહરાસરમા પૂજા ભણાવવી અગર સાભળવી તેનો હેતુ પ્રભુના ગુણ હૃદયમા ઉતારવા, ભક્તિરસમા તરબોળ થવુ, જેથી આત્મા પવિત્ર થાય અને

સાચો આનદ અનુભવે, તે છે અગાઉ લોકો ઝાઝ પખાજથી સામસામા ઝઝના સમૂહ પણ ખૂબ જામતો આજની જેમ હારમોનિયમ, દિલરૂબા, સારગી વગેરે સગીતના સાજનો ઉપયોગ ઓછો હતો, છતા લોકો વૈરાગ્યમય બનતા, તેમની આખમાથી આસુ ઝરતા પૂજાઓ મૂળ દેશીઓમાજ ગવાતી (અને મૂળ દેશીમાં ગાવાથી જે આનદ, ભક્તિ, વૈરાગ્ય આવે છે તે દેશી ફેરવી નાટકીરાગ લેવામા નથી આવતો, એ અનુભવેલી હકીકત છે)

આજ કાલ ભોજકો ભાડુ લઇ કલાક બે કલાકમા ભાડુતી પૂજા ભણાવી જાય છે, જે જોઇ-સાભળી હૃદય બળે છે છતા જો કોઇ શ્રીમાને ઓચ્છવમા સારા ગાયકની ગોઠવણ કરી હોય તો સમૂહ ઠીક જામે છે પણ તેવે પ્રસગે 'વાહ! ગાયક સારૂ કામ કરે છે અથવા ગાયકમા કઇ દમ નથી' એમ ગાયકના ગુણદોષમા ઉતરાય છે ગાયકને તો પોતાની કુશળતા બતાવવી હોય એટલે તેનુ આખુ લક્ષ્ય તે તરફજ રોકાયેલુ હોય એ સ્વાભાવિક છે, પણ શ્રોતાઓએ તો તેમાથી ભાવ ખેચી પોતાને અગે ઉતારવો જોઇએ છતા અહીં પણ યથાર્થ વિચારણાને અભાવે જૂદી જાતની વિચારણા ચાલુ રહે છે વળી રાત્રે ટોળીઓ ભાવના ભાવતી હતી તેનું સ્થાન ભાડુતી છોકરાઓની ટોળીઓએ લીધુ છે. મડપ શણગારેલો હોય છે, કીટ્સન કે ઇલેક્ટ્રિક લાઈટ, ગોઠવેલી હોય છે, સામા

ફેશનેબલ અંગરચનાથી અલંકૃત કરેલા પ્રભુ વિરાજેલા હોય છે અને આગળ ભાવનારસ વગરની, કૃત્રિમ અભિનય કરતી ભાડુતી બાળકોની ટોળી ગાન, નૃત્ય વગેરેના નવા નવા સીન બતાવતી હોય છે કહો આને ભાવના કહેવી કે જયતીના સમારભ કરતા એક વધારે રૂડુ નાટક કહેવુ? આવા દેખાવથી જો કે શાસનનું રૂડુ દેખાતું હશે અગર ઘીની ઉપજ વધતી હશે એટલે તેને ઠીક ગણીએ પણ આવી ભાવનામા ભાગ લેનારાઓ પરમાર્થે શો લાભ મેળવતા હશે? તે વિચારણીય છે પણ શ્રીમાન્ આવી યોજના ન કરે તો તેનો ઓચ્છવ દીપે નહિ, એટલે વખત પ્રમાણે તેને તેમ ફરજીયાત કરવું પડે છે અગાઉ પ્રભુના સમવસરણમા દેવ તથા દેવાગનાઓ નાટારભ કરતી તે પ્રમાણે દેરાસરમા ભાવિક શ્રાવકો નાટારભ કરતા (બાજ વગાડવી, નૃત્ય કરવું, એ ભક્તિનો અતિરેક સૂચવે છે, હૃદયમા ભક્તિરસ સમાય નહિ એટલે બાજ વગાડવાનુ, નૃત્ય કરવાનુ સહેજે બને છે અને એથી ભક્તિભાવમા વધારો થાય છે) ત્યાં સુધી સ્થિતિ સારી હતી. હવે તેવી પ્રવૃત્તિઓ ઘટી ગઈ એટલે ભાડુતી ગાયકો તથા મડળીઓને ગોઠવવી પડે તેમા શો ઉપાય? છતા હજી કેટલેક સ્થળે મૂળ પ્રવૃત્તિ પણ ચાલુ છે અને તે પ્રશસનીય છે હવે તો લોકોને રાગો પણ નવા નવા ગમે છે, મૂળ રાગ તરફ ઓછો આદર દેખાડે છે, કારણ કે તેઓ પ્રાય રાગ સાંભળવા આવે

છે, પૂજા નહિ! પૂજા ભણાવવી એ ભક્તિનું ખાસ અંગ છે રાવણ જેવાએ તો તેથી તીર્થંકર ગોત્ર બાંધ્યું છે આપણે પણ તેથી સહેલાઈથી લાભ મેળવી શકીએ તેવું છે કારણ કે જ્ઞાનમાર્ગ કરતા ભક્તિમાર્ગ બાળ જીવોને વધારે ઉપકારક છે પણ સવાલ માત્ર તેને અંગે કરવી જોઈતી વિચારણાનો અને રાખવી જોઈતી જાગૃતિનો છે તે હોય તો કામ કાઢી લઈએ નહિતર નવા નવા રાગો સાંભળી, તેની સમાલોચના, તેના ગુણદોષની વિચારણા કરતા કરતાં પ્રભાવના લઈ ઘેર આવીએ, એટલો લાભ તો જરૂર મેળવીએ!

૧૩ **ધર્મકરણી**–દરેક ધર્મકરણી આત્મસાક્ષીએ કરીએ તોજ તેનો ખરો લાભ મળે. લોકરંજનાર્થે કરીએ તો ફળ હારી જવાય અને ફરી તેવી કરણી કરવાનું પ્રાપ્ત થવું દુર્લભ થાય કહ્યું પણ છે કે–

આતમસાખે ધર્મ ત્યાં, લોકતણું શું કામ?
જન મન રંજન ધર્મનું, મૂલ ન એક બદામ

છતા આજ કાલ શું જોવાય છે? પ્રતિક્રમણ સમુદાય વચ્ચે કરનાર વિધિની કુશળતા તથા તન્મયતા બતાવે અને ગરબડ ગોટા ન વાળે, તેજ જ્યારે એકાંતમા તે ક્રિયા કરે ત્યારે રંગ જુદો હોય દેરાસરમા ઘણા માણસની હાજરીમા સ્તવન કે પૂજા ગાનાર ભક્તિરસથી ભરપૂર થઇ જાય, કદાચ ગળગળો પણ થઈ જાય અને એકલો હોય ત્યારે જલ્દી જલ્દી ન્હાનું સ્તવન ગાઇ રસ્તે

૫૯. સભા વચ્ચે ઘીના ચ્હડાવા બોલાય તે વખતનો જુસ્સો જૂદો હોય (કદાચ પૈસા આપતી વખતે પશ્ચાત્તાપ થાય કે વિચાર ન કર્યો, બહુ ઘી બોલાઈ ગયુ !) અને થોડા માણુસોમા શિથિલતા આવી જાય સેવા બજાવતી વખતે, પરોપકાર કરતી વખતે ઘણુ માણુસો જાણે તો રસ આવે, અન્યથા થતુ હોય તેમ થાય વ્યાખ્યાતા જનમન રજન કરવા પ્રયત્ન કરે, માણુસોની ઠઠ જામેલી જોઇ ખીલે અને થોડા માણુ- સો હોય તો મન વગર વાચે અગર વાચવુ ન ગમે સખાવતોના પાટીયા ચ્હોડાય, સભા વચ્ચે કે છાપામા પ્રશસા થાય તો સખાવત કરનાર ખુશી થાય, ગુપ્તદાનમા આનદ ન માને કેમ જાણે જનસમૂહ પાસેથીજ લાભ મેળવવાનો હોય અને આત્મસાક્ષીએ કરતા લાભ ન મળતો હોય ! આવી અનેક બાબતો છે પણ ટૂકામા પતાવીએ તો ધર્મકરણીને અગે આડબર, દેખાવ કે દભ ઇષ્ટ નથી તેથી આત્મ- હિતષી દરેક વ્યક્તિએ ઉપરના દૂહાનું રહસ્ય વારવાર વિચારવુ ઘટે છે લોકઅભિપ્રાય ઉપર નહિ આકર્ષોના જ્ઞાનીઓના કથન ઉપરજ દૃઢ વિશ્વાસ રાખવો જોઈએ પવિત્ર ક્રિયાઓનુ ફળ તેમાજ રહેલુ છે

૧૪ રાત્રે વિચારણા—આત્મહિતાર્થી મનુષ્યે નિરતર રાત્રે સૂતી વખતે દિવસે કરેલા શુભાશુભ કર્મની વિચારણા કરી જવી જોઈએ (મનુષ્યજીવનનો હેતુ શો ? વ્યાપાર ધધો કરી પો- તાનું તથા કુટુબનુ પોષણ કરવુ અને છેવટે પાપનો પોટલો બાધી મરી જવુ કે તેવડે ધર્મસાધન કરી

આત્મહિત સાધી તેમાથી તત્ત્વ ખેચી લેવુ ? તત્ત્વ ખેચી ન લેવાય અને એશઆરામમા જીવન પૂરૂ થાય તો મનુષ્યમાં અને પશુમા ફેર શો ?) આજે મે આખા દિવસમા કેવા કેવાં કામો કર્યા ? મનથી અન્યનું ભલુ ચિતવ્યુ કે બૂરૂ ? ઉત્તમ જીવોના ગુણો વિચાર્યા ? પોતાની ખામી તપાસી ? ગુસ્સો કેટલી વાર આવ્યો ? અહકારનો કેટલી વાર ઉદય થયો ? કપટનો કેટલી વાર આશ્રય લીધો? લોભસમુદ્રમા કેટલીવાર બૂડયો ? વચનથી પ્રભુના કે ગુણી જીવોના ગુણગ્રામ કર્યા કે નિદ્દાવિકથા કરી ? જૂઠુ કેટલીવાર બોલ્યો ? છળપ્રપચ કરી કોઇને છેતર્યા ? કોઈની સાથે કજીયો કર્યો ? કોઇની ચાડી ખાધી ? કોઈને આકરા વચન કહી ધમકાવ્યા ? કોઈનું હૃદય દુખા-વ્યુ ? કાયાથી અયતનાએ વર્ત્તતા કયા કયા કામમાં જીવ-હિંસા થઈ ગઈ ? કોઇને માર્યા કૂટયા ? સામાયિક, દેવ-પૂજા, પ્રતિક્રમણ, વ્રતપચ્ચખ્ખાણ વગેરે શુ શુ કર્યું ? દાન દીધુ ? શીલ પાળ્યું ? તપ કર્યો ? ભાવના ભાવી ? પરોપકાર કર્યો ? જ્ઞાન ભણ્યો ? ઈત્યાદિ દરેક સારા નરસાં કામ વિચારી જવા જોઈએ જો નરસાં કામ થયેલાં જણા-ય તો તેને માટે પશ્ચાત્તાપ કરવો કે 'બહુ ભૂલ થઈ ! આવતી કાલે સભાળ રાખીશ ! ફરી એવી ભૂલો નહિ કરવા સાવચેતી રાખીશ!' સારાં કામો થયેલાં જણાય તો તેને માટે હર્ષિત થવુ. આવા કામો મારાથી હમેશાં થયાં કરો, એવી ભાવના રાખી તેનો બની શકતો અમલ કરવો. દેવ પાસે પ્રાર્થના કરવી કે 'આવાં કામો મારાથી હમેશાં

બનો.' આવી વિચારણા નિરંતર ચાલુ રાખવાથી આપ ણાથી પાપના કામો ઓછા બનતા જાય છે અને પુન્યના કામો વધારે બનતા જાય છે પરિણામે આપણું જીવન સફળ થતા, આપણે ઉચ્ચ ગતિના ભોક્તા થઇ થોડાજ ભવમા કર્મથી મુક્ત થઈએ છીએ આ બાબત સાદી અને સહે-લી છે અલબત્ત આમા પણ વિચારણા અને જાગૃતિ તો જોઈએ બાકી આ એક જાતનુ ભાવપ્રતિક્રમણ છે અને તેનો બરાબર, યથાર્થ રીતે અમલ કરવામા આવે તો ઘણો લાભ મેળવી શકાય તેમ છે

ઉપસંહાર—આ લેખને પૂર્ણ કર્યા અગાઉ એક હકી-કત તરફ વાચકવર્ગનું ધ્યાન ખેચવુ જરૂરનું ધારૂ છુ. આપણે આપણી ધર્મક્રિયાઓ વિચારણા અને જાગૃતિપૂ-ર્વક કરવી જોઇએ, એ એકજ વાત ઠસાવવા માટે આ લેખને આટલો વિસ્તાર્યો છે ધર્મક્રિયાઓના હેતુ શા શા છે ? તે કેવી રીતે કરવામા આવે તો હેતુની સિદ્ધિ થાય ? અને આજ કાલ મ્હોટે ભાગે કેવી રીતે કરાય છે–થાય છે ? એ ત્રણ બાબતો પ્રાય દરેક ક્રિયાઓને અગે ક્રમશ સમજાવવા પ્રયત્ન કર્યો છે બધા એમજ કરે છે, એવો લખવાનો મુદ્દલ આશય નથી તેટલા માટે સ્થળે સ્થળે 'મ્હોટે ભાગે, બહુધા, પ્રાય ' વગેરે શબ્દો પણ સ્વા-ભાવિક રીતે યોજાયા છે. કોઇ ભાગ્યશાળી ભવ્યાત્માઓ વિચારણા અને જાગૃતિ રાખતા પણ હશે, એને માટે મારો ઇનકાર નથી મને પોતાને એ બધી પવિત્ર ક્રિયાઓ

ઉપર પૂર્ણ શ્રદ્ધા છે અને તેનો યથાશક્તિ આદરપૂર્વક અમલ પણ કરૂં છુ, પણ જ્યા ત્યાં ક્રિયાઓને અંગે ખેદ-જનક દેખાવો જોવાય છે, તે તરફ તેવા જીવોનુ ધ્યાન ખેંચવા માટે કંઈક લખવાની સ્વયંપ્રેરણા થવાથી આ પ્રવૃત્તિ થઈ છે કોઈના ઉપર આક્ષેપ લઇ જવાનો મારો જરા પણ ઉદ્દેશ નથી, તેમ મારા આશયનો કોઇ ખોટો અર્થ ન કરે પણ આ લેખમા સ્ખલના થઈ હોય તો હિતબુદ્ધથી જણાવે, એ બાબત પ્રાર્થના છે લોકો ક્રિયા-માર્ગ ઉપર રૂચિવાન્ થાય, હેતુઓ સમજવા પ્રયત્ન સેવે, તે બાબત વિચારણા કરે અને જાગૃતિ રાખી ખરા પ્રેમથી એ ક્રિયામાર્ગનો આદર કરે, એજ આશય આ લેખ લખાવામા છે હાલ જે રીતે ક્રિયામાર્ગ સેવાય છે તે પણ તે માર્ગનુ બિલકૂલ સેવન ન થતું હોય તેના કરતાં સારૂં અને અપેક્ષાએ ઉપકારક પણ છે, તે બાબત મારો જૂદો મત નથી પણ મે તો પારમાર્થિક લાભની દૃષ્ટિએ આ વિષય ચર્ચ્યો છે પ્રાંતે સહુ કોઈ ભવ્યાત્માઓ ક્રિયામાર્ગ ઉપર રૂચિ પ્રીતિ આદરવાળા થાઓ, વિચાર કરવાની, જાગૃત રહેવાની ટેવ પાડો, એવો આંતરઅભિલાષા અને અંતર્મુખ યાચનાપૂર્વક અત્ર વિરમુ છુ.

पवित्रक्रियामार्गोपासको लेखकः

જ્ઞાન પૂર્વક ક્રિયા કરવા વિષે.

રાગ બિહાગ.

સબલ યા છાક મોહમદિરાકી
મિથ્યામતિકે જોરે ગુરૂકી, વચનશક્તિ જિહા થાકી–સ૦ ૧
નિકટદશા છાડ જડ ઉંચી,–દૃષ્ટિ દેત હે તાકી,
ન કરે કિરિયા જનકુ ભાખે, નહિ ભવથિતિ પાકી–સ૦૨
ભાજનગત ભોજન કોઉ છાડી, દસનર જિઉ દોરે,
ગ્રહત જ્ઞાનકુ કિરિયા ત્યાગી, હોત ઓરકી ઓરે–સ૦૩
જ્ઞાનબાત નિસુની સિર ધૂને, લાગે નિજ મતિ મીઠી,
જો કોઉ બોલ કહે કિરિયાકો, તો માને નૃપચીઠી–સ૦૪
જ્યુ કોઉ તારૂ જલમે પેઠી, હાથ પાઉ ન હલાવે,
જ્ઞાન સેતી કિરિયા સબ લાગી, યું અપનો મત ગાવે–સ૦૫
જો પાઘ કોઉ સિર બાંધે, પહિરન નહિ લંગોટી,
સદગુરૂ પાસ ક્રિયા બિનુ સીખે, આગમબાત ત્યું ખોટી–સ૦૬
જૈસે ગજ અપને સિર ઉપર, છાર આપહી ડારે;
જ્ઞાન ગ્રહત કિરિયા તુચ્છારત, અલ્પબુધ્ધિ ફૂલ હારે–સ૦ ૭
જ્ઞાન ક્રિયા દોઉ શુધ્ધ ધરેંગે, શુદ્ધ કહે નિરધારી,
જસ પ્રતાપ ગુનનિધિકો ગાઉ, ઉનકી મે બલિહારી–સ૦૮

શ્રીમાન્ હરિભદ્રસૂરિજી, શ્રીમુનિસુંદરસૂરિજી, ઉપાધ્યાયજી શ્રીયશોવિજયજી તથા શ્રીવિજયલક્ષ્મીસૂરિજી વગેરે પૂર્વ મહાપુરૂષો કહી ગયા છે કે—

અવિધિએ પણ શ્રદ્ધાપૂર્વક ક્રિયામાર્ગ આદરનાર જીવ શુકલપક્ષી કહેવાય છે, એટલે વધુમાં વધુ તે જીવ અર્ધ પુદ્‌ગલપરાવર્ત્ત જેટલા કાળની અંદર અવશ્ય સિદ્ધિપદને વરે છે, માટે પવિત્ર ક્રિયામાર્ગ સદા નિઃશંકપણે આદરણીય છે. સમજ્યાનુ ફળજ એ છે. તે માટે કહ્યુ પણ છે કે—

ज्ञानस्य फलं विरतिः

પરપરિણતિ પોતાની માને, વરતે આરતધ્યાને;
બંધમોક્ષકારણ ન પિછાણે, તે પહેલે ગુણઠાણે.

—ધન્ય તે મુનિવરા રે જે ચાલે સમભાવે.

શ્રીમદ્યશોવિજયજી

જીવન મંત્ર.

આદર મળો કે ના મળો
  એમને કશી પરવા નથી,
ત્યમ ફળ મળો કે ના મળો
  તે જાણવા ઇચ્છા નથી.
કર્તવ્ય કરવા જન્મ આ
  દિનરાત તેમાં રત રહી,
ફળમુક્ત નિસ્પૃહી થવા
  કર્તવ્ય કરવું છે સહિ.

यथाशक्ति यननीयं शुभे.